

АХОЛИНИНГ ТУРЛИ ГУРУHLARI

Ibodullayeva Zarifa, Alimurodova Sevinch

– UMFT universiteti, 550-guruh talabalari

Fan: Ijtimoiy pedagogika

O‘qituvchi – Haydarov Sulaymon

Annotatsiya: Ushbu maqolada aholining turli guruhlarining shakllanishi, ularning ijtimoiy, iqtisodiy va demografik xususiyatlari tahlil qilinadi. Aholi guruhlarini tasniflash mezonlari — yosh, jins, kasb, ijtimoiy mavqe, millat va yashash joyi kabi omillar asosida o‘rganiladi. Shuningdek, aholining turli qatlamlari o‘rtasidagi ijtimoiy farqlar, ularning jamiyatdagi o‘rni hamda davlat siyosatida tutgan roli yoritiladi.

Kalit so‘zlar: aholi, ijtimoiy guruh, demografiya, yosh tarkibi, jinsiy tarkib, kasbiy guruh, ijtimoiy tabaqalanish, iqtisodiy faol aholi, urbanizatsiya.

Kirish

Aholi har bir davlatning asosiy boyligi, uning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotining negizidir. Har bir jamiyatda aholi turli belgilar asosida guruhlariga bo‘linadi. Bu guruhlar jamiyatning ijtimoiy tuzilmasini tashkil etadi va ularning o‘zaro munosabatlari orqali jamiyatda barqarorlik, taraqqiyot yoki ijtimoiy o‘zgarishlar yuz beradi.

Aholining turli guruhlarini masalasi sotsiologiya, demografiya, iqtisodiyot va ijtimoiy pedagogika fanlari kesishgan nuqtada o‘rganiladi. Chunki har bir guruhning o‘ziga xos xatti-harakati, qadriyati, hayot tarzi va jamiyatdagi roli mavjud. Shu bois aholining ijtimoiy tarkibini chuqur tahlil qilish davlat siyosatini to‘g‘ri yo‘naltirish, aholining turmush darajasini yaxshilash va ijtimoiy tenglikni ta‘minlash uchun muhimdir.

Aholining ijtimoiy-guruhiy tuzilmasi tushunchasi

Aholining turli guruhlariga bo‘linishi — bu insonlar jamiyatda egallagan o‘rni, kasbi, daromadi, yashash joyi, ta’lim darajasi va boshqa belgilar asosida ajralishidir. Bu jarayon “ijtimoiy tabaqalanish” deb ham yuritiladi.

Masalan, bir jamiyatda aholi quyidagi asosiy mezonlar bo‘yicha guruhlanadi:

Iqtisodiy mezon (boy, o‘rta, kambag‘al qatlamlar);

Kasbiy mezon (ishchilar, dehqonlar, tadbirkorlar, ziyolilar va boshqalar);

Yosh mezoni (bolalar, o‘smirlar, mehnat yoshidagilar, nafaqadagi kishilar);

Hududiy mezon (shahar aholisi, qishloq aholisi);

Milliy yoki madaniy mezon (millatlar, diniy guruhlar, etnik ozchiliklar).

Bu guruhlarining o‘zaro aloqasi jamiyatdagi iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy tenglik va siyosiy muvozanatni belgilovchi omildir.

Aholining demografik guruhleri

Aholining eng asosiy tasniflaridan biri — demografik (ya’ni son va tarkib) bo‘yicha ajratishdir. Demografik guruhlar quyidagi ko‘rsatkichlar bilan aniqlanadi:

Yosh tarkibi: aholi bolalar (0–14 yosh), mehnat yoshidagilar (15–59 yosh) va keksalar (60 yoshdan yuqori) guruhlariga bo‘linadi.

Bu tasnif ijtimoiy siyosat, ta’lim, sog‘liqni saqlash va pensiya tizimini rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Jinsiy tarkib: erkaklar va ayollar nisbati. Ushbu nisbat mehnat resurslarini taqsimlash, oilaviy siyosat va sog‘lom demografik muvozanatni saqlashda hal qiluvchi omil bo‘ladi.

Hududiy tarkib: aholi shahar va qishloqlarda istiqomat qilishi bo‘yicha ajratiladi. Urbanizatsiya jarayoni bugungi kunda bu nisbatni o‘zgartirib, ko‘proq aholini shaharlarga to‘plamoqda.

Demografik guruhlarini o‘rganish aholining soni, tabiiy o‘sish sur‘atlari va migratsion jarayonlarni nazorat qilish uchun zarur.

Aholining ijtimoiy-iqtisodiy guruhleri

Jamiyatda aholi iqtisodiy faoliyati va daromadiga qarab ham guruhlariga bo‘linadi. Bu tasnif quyidagi yo‘nalishlarda ko‘rinadi:

Iqtisodiy faol aholi – ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish yoki boshqa mehnat faoliyati bilan band bo‘lgan shaxslar;

Iqtisodiy faol bo‘lmagan aholi – o‘quvchilar, talabalar, nafaqaxo‘rlar, uy bekalari va boshqalar.

Shuningdek, iqtisodiy farqlar asosida aholi boy, o‘rta va kambag‘al qatlamlarga bo‘linadi. Bu esa ijtimoiy tengsizlik, daromad taqsimoti, bandlik darajasi kabi muhim masalalarni tahlil qilish imkonini beradi.

Davlatning ijtimoiy siyosati aynan ushbu guruhlarining manfaatlarini muvozanatlashtirishga, ya‘ni har bir qatlam uchun ijtimoiy adolatni ta‘minlashga qaratilgan bo‘lishi lozim.

Aholining madaniy va ta‘lim darajasiga ko‘ra guruhleri

Aholining ma‘naviy rivojlanish darajasi ham ijtimoiy guruhlarini ajratishda muhim rol o‘ynaydi. Ta‘lim darajasi yuqori bo‘lgan qatlamlar odatda innovatsion faoliyatga yaqin, ijtimoiy faolligi yuqori bo‘ladi.

Ta‘lim darajasi past guruhlar esa ko‘pincha mehnat bozorida kam raqobatbardosh bo‘ladi, ularning ijtimoiy himoyaga ehtiyoji yuqori. Shu sababli davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri — aholining barcha qatlamlari uchun ta‘lim imkoniyatlarini teng yaratishdir.

Madaniy jihatdan rivojlangan guruhlar jamiyatda ma‘naviyatni oshiruvchi kuch bo‘lib xizmat qiladi. Ular o‘z faoliyati bilan yosh avlodni vatanparvarlik, ma‘rifat va ezgulik ruhida tarbiyalaydi.

Aholining turli guruhlarini o‘rganishning ijtimoiy ahamiyati

Aholining turli guruhlarini o‘rganish davlat siyosati, ijtimoiy himoya tizimi va iqtisodiy rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Masalan: Yosh tarkibini bilish — mehnat bozorini to‘g‘ri shakllantirishga yordam beradi; Iqtisodiy guruhlarini aniqlash — ijtimoiy yordam dasturlarini to‘g‘ri yo‘naltirish imkonini beradi; Madaniy guruhlarini o‘rganish — ma‘naviy siyosatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Aholining turli guruhlarini o'rtasidagi ijtimoiy farqlarni tahlil qilish orqali davlat ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi va barcha fuqarolar uchun teng imkoniyatlar yaratadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, aholining turli guruhlarini — bu jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy tarkibini belgilovchi asosiy ko'rsatkichdir. Aholining yosh, jins, kasb, ta'lim va iqtisodiy holatga qarab guruhlariga ajralishi jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni chuqur tushunish imkonini beradi

Bu guruhlarini o'rganish nafaqat statistik ahamiyatga ega, balki ijtimoiy siyosatni samarali yuritish, aholini himoya qilish, bandlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun zarurdir.

Har bir davlat uchun aholi tuzilmasini to'g'ri o'rganish — bu kelajak siyosatining poydevorini to'g'ri qo'yish demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy ta'sir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.

7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.